Alltag 4: Bildung und Erziehung

Im Alltagsleben und besonders in der Schule spielte Religion eine besondere Rolle im Leben der deutschen Kolonisten. In jeder protestantischen Gemeinde gab es in der Nähe der Kirche eine Elementarschule.
Die Kenntnis des Lesens und Schreibens war unerlässlich für die eigenständige Bibellektüre auf Deutsch. Im Religionsunterricht gehörten die Beschäftigung mit dem Katechismus, aber auch der tägliche Gesang von Kirchenliedern zum Schullehrplan. Die religiöse Lebensführung und die Bewahrung der deutschen Identität sollten der Jugend über Bildung vermittelt werden.

In der Elementarschule der deutschen Kolonie in Tbilisi befasste man sich 1866 neben der Unterweisung in Religion, Rechnen und Lesen mit Geographie, Geschichte sowie der russischen Sprache. Hinzu kamen der Turnunterricht und für Schülerinnen das Handarbeiten. 1

In regelmäßigen Abständen hatten sich die Schulen einer Schulvisitation zu unterziehen, bei der die Schüler stufenweise durch einen Pastor abgeprüft wurden. Dieser gab den Lehrern in diesem Zusammenhang auch Hinweise, um eine bessere Didaktisierung ihres Unterrichts zu erzielen. Die Schulvisitation diente wie 1891 zudem dazu, Missstände im Schulgebäude und der allgemeinen schulischen Ausstattung aufzudecken und diese zu beseitigen, um so die bestmögliche Atmosphäre für das Lernen der Schüler zu ermöglichen. 2-3

Von den Schulkindern wurde ebenfalls erwartet, dass sie den sonntäglichen Gottesdienst regelmäßig besuchten, einmal morgens und einmal nachmittags. Allerdings sah laut Protokollen der Kirchenvorstand Probleme hinsichtlich des Verhaltens der anwesenden Gemeindemitglieder und besonders der Jugendlichen, weil etliche Personen eingeschlafen waren oder plaudernd und nicht betend die Kirche betraten. Nach dem morgendlichen Gottesdienst verließen die Kinder und Jugendlichen eilig die Kirche, um den Rest des Tages im Freien mit Spielen und Tänzen zu verbringen. Früher hätten sich Eltern und Kinder im Grünen getroffen, um gemeinsam zu beten. Die Kirche war am Vormittag in der Regel zu drei Vierteln gefüllt, am Nachmittag wurde sie aber nur noch von einem Drittel der Gemeindemitglieder aufgesucht. Ein allgemeiner Werteverfall wurde seitens der Kirchenvertreter beklagt, Schulzenamt und Kirchenkonvent um Hilfe gebeten. 4-5

In der Kaukasischen Post finden sich zahlreiche Artikel zur Geschichte des Schulwesens in den deutschen Kolonien, aber auch zu dessen Lage mit positiven und negativen Beurteilungen zum Schulwesen zu Beginn des 20. Jahrhunderts, einer Umbruchszeit. Ebenso wurde der Zustand von Schulen in den ländlichen Regionen und im urbanen Umfeld in Tbilisi diskutiert. Es ging nicht nur um Fragen der Qualität, sondern auch um die Bewahrung der deutschen Identität und die zunehmende Bedeutung des nun seit Jahrzehnten obligatorischen Erlernens der russischen Sprache und ihrer Verwendung im Unterricht.

1906 wurde über die bessere Schulbildung im 19. Jahrhundert, die seitdem erfolgten Rückschritte und die aktuell erforderlichen Reformen in Katharinenfeld geschrieben. 6-8

Der Landlehrer Immanuel Walker aus Katharinenfeld diskutierte 1907 in einem Leserbrief an die Kaukasische Post die Lesekompetenz seiner Schulkinder, die Lernziele in seiner Elementarschule und zog Vergleiche zu den entsprechenden Schulen im Deutschen Reich. 9

ყოველდღიური ცხოვრება 4: განათლება და აღზრდა

რელიგია დიდ როლს თამაშობდა გერმანელი კოლონისტების ყოველდღიურ და განსაკუთრებით სასკოლო ცხოვრებაში. თითოეულ პროტესტანტულ თემში ეკლესიის მახლობლად მდებარეობდა დაწყებითი სკოლაც.
კითხვისა და წერის ცოდნა აუცილებელი იყო ბიბლიის გერმანულ ენაზე დამოუკიდებელი კითხვისთვის. რელიგიის გაკვეთილზე კატეხიზმოს შესწავლა და საგალობლების ყოველდღიური შესრულება სასწავლო გეგმის განუყოფელ ნაწილს წარმოადგენდა. განათლების საშუალებით უნდა უზრუნველყოფილიყო ახალგაზრდების რელიგიურ ცხოვრებასთან ზიარება და მისი დახმარებით მომხდარიყო გერმანული თვითმყოფადობის შენარჩუნება.

1866 წელს თბილისის გერმანიის კოლონიების დაწყებით სკოლებში რელიგიის, არითმეტიკისა და კითხვის გაკვეთილების გარდა, ისწავლებოდა გეოგრაფია, ისტორია და რუსული ენა. ამას ემატებოდა ტანვარჯიშის და ხელსაქმის გაკვეთილები გოგონებისთვის. 1

რეგულარულად ადგილი ჰქონდა სკოლების შემოწმებას (ინსპექციას), რომლის დროსაც პასტორი მოსწავლეების ცოდნას ამოწმება. ასეთ დროს პასტორი, როგორც წესი, მასწავლებლებს გარკვეულ რჩევებსაც აძლევდა, თუ როგორ გაეუმჯობესებინათ სწავლება სკოლაში. ასე მაგალითად, 1891 წელს ჩატარებული ასეთი ინსპექციის მიზანი იყო, სკოლის შენობის პრობლემებისა და სასწავლო მასალის ნაკლებობის გამოვლენა და აღმოფხვრა, რასაც სწავლების კლიმატის გაუმჯობესება უნდა მოჰყოლოდა. 2-3

სკოლის მოსწავლეებს მოეთხოვებოდათ საკვირაო ღვთისმსახურებაზე რეგულარული დასწრება, როგორც დილით, ასევე შუადღეს. თუმცა, საეკლესიო საბჭოს ოქმის თანახმად, მრევლისა და განსაკუთრებით ახალგაზრდების ქცევა ხანდახან არასათანადო იყო, წირვისას ზოგს ეძინა ან ტაძარში კი არ ლოცულობდნენ, არამედ განყენებულ საკითხებზე ლაპარაკობდნენ. დილის წირვის შემდეგ ბავშვები და ახალგაზრდები სასწრაფოდ ტოვებდნენ ეკლესიას, რათა დარჩენილი დრო თამაშსა და ცეკვაში გაეტარებინათ. წარსულში, მშობლები და შვილები ერთად სალოცავად გარეთაც იკრიბებოდნენ. ახლა კი ტაძარში დილით ჩვეულებრივ, მრევლის სამი მეოთხედი იკრიბებოდა, ხოლო ნაშუადღევს წირვას მრევლის მხოლოდ მესამედი თუ ესწრებოდა. ეკლესიის წარმომადგენლები ჩიოდნენ ღირებულებების საყოველთაო დაცემაზე და დახმარებას სთხოვდნენ სოფლის თვითმმართველობასა და საეკლესიო საბჭოს. 4-5

გაზეთი „Kaukasische Post“ შეიცავს ბევრ წერილს გერმანულ კოლონიებში სასკოლო სისტემის ისტორიის შესახებ, განსაკუთრებით ბევრი იწერებოდა სკოლების დადებითი თუ უარყოფითი მხარეების შესახებ მე-20 საუკუნის დასაწყისში, სასკოლო სისტემისთვის გარდამტეხ პერიოდში. განხილვის საგანი იყო არა მხოლოდ კოლონიების, არამედ ასევე თბილისის სკოლების მდგომარეობაც. ლაპარაკია, არა მხოლოდ სწავლების ხარისხის გაუმჯობესებაზე, არამედ გერმანული თვითმყოფადობის შენარჩუნებასა და ათწლეულების წინ სავალდებულოდ შექმნილი რუსული ენის სწავლებასა და გაკვეთილებზე რუსული ენის გამოყენებაზე.

1906 წელს გამოქვეყნებული წერილის თანახმად, კატარინენფელდში მე-19 საუკუნეში უკეთეს სასკოლო განათლებას ჰქონდა ადგილი, ხოლო მას შემდეგ ვითარება გაუარესდა და სასწრაფოდ იყო რეფორმები გასატარებელი. 6-8

1907 წელს გაზეთისთვის „Kaukasische Post“ მიწერილ წერილში კატარინენფელდის სკოლის მასწავლებელმა იმანუელ ვალკერმა განიხილა ბავშვების კითხვის უნარები, დაწყებითი სკოლის სწავლის მიზნები და შეადარა ისინი გერმანიის იმპერიაში არსებულ ვითარებას. 9

Everyday Life 4: Education and Upbringing

Religion played a special role in the lives of people in the German colonies. Literacy was essential for reading the Bible in German. In religious education, the study of the catechism and daily singing were important components of the school curriculum. Additionally, young people had to attend Sunday church services regularly.
Parishioners were expected to attend church twice on sundays. However, the church council seems to have been disturbed by the behavior of the parishioners present, especially the young people.
It was reported that some of the young people had fallen asleep during the service and did not attend the afternoon service. Meanwhile, boys and girls seemed to have arranged to meet in nature to play and dance together. The synod's appeal denounced these gatherings as a bad influence on the development of young people.
Moreover, slow decline in values and quality of education throughout the colonies was lamented during the 19th and early 20th centuries. Reforms had to take place to improve education and stress the importance of maintaining German identity.

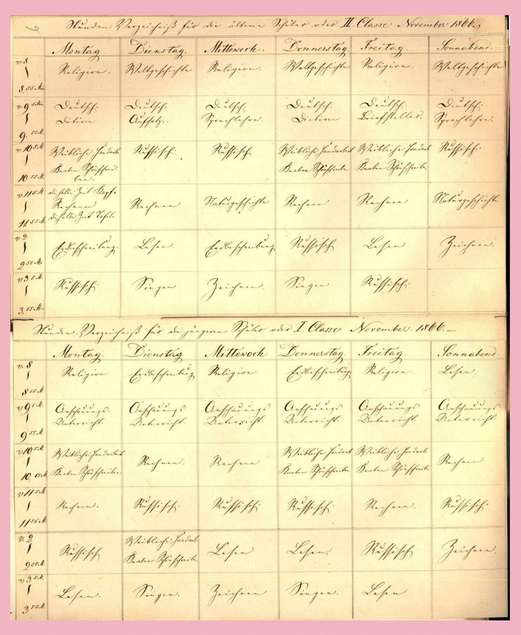

1

Stundenplan St. Peter und Paul Schule, Tbilisi
წმ. პეტრეს და პავლეს სკოლის გაკვეთილების ცხრილი, თბილისი. 1866.
Nationalarchive Georgiens, Fonds N1694.1.5, Blatt 9 / საქართველოს ეროვნული არქივი, ფონდი N1694.1.5, გვ.9.
https://archival-services.gov.ge/germanelebi/get_picture/1971814 (03.10.2024)

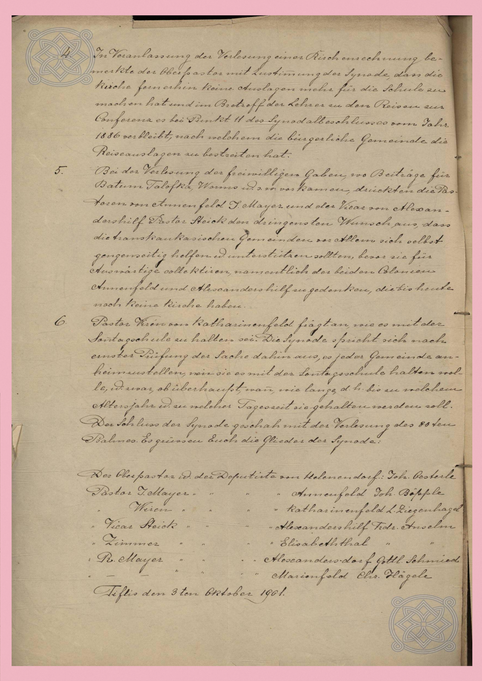

5

2

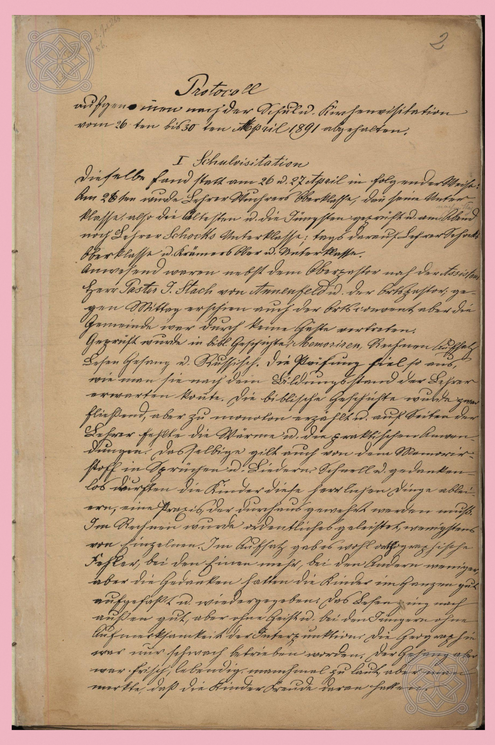

3

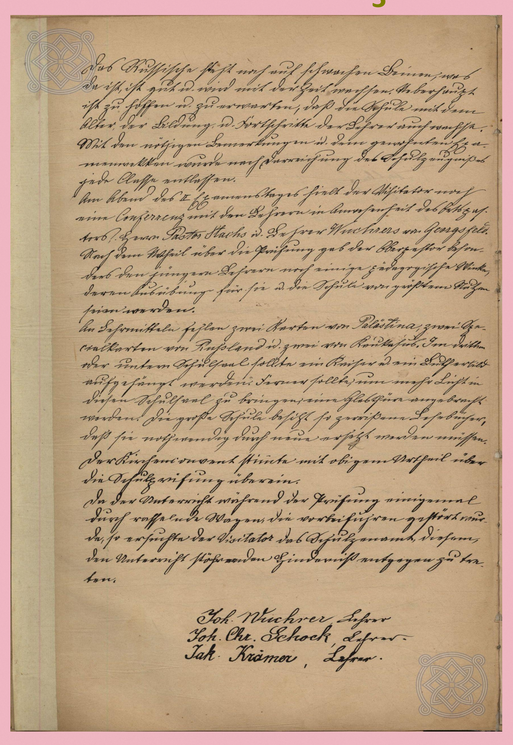

2-3: Schulvisitationen / სკოლის ინსპექტირება.
Nationalarchive Georgiens, Fonds N1725.1.2, Blatt 3-4 / საქართველოს ეროვნული არქივი, ფონდი N1725.1.2, გვ. 3-4.
https://archival-services.gov.ge/germanelebi/get_picture/251249 (03.10.2024)

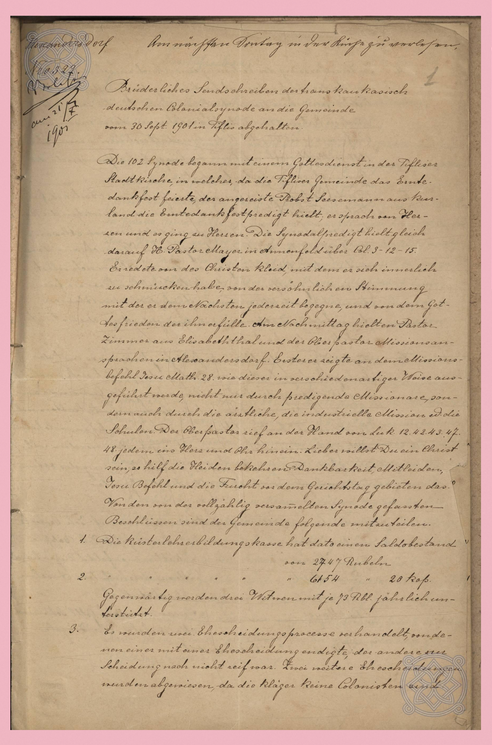

4

4-5: Nationalarchive Georgiens, Fonds N1735.1.23, Blatt 3-4 / საქართველოს ეროვნული არქივი, ფონდი N1735.1.23, ფურცელი 3-4.
https://archival-services.gov.ge/germanelebi/get_picture/268697 (01.12.2024)

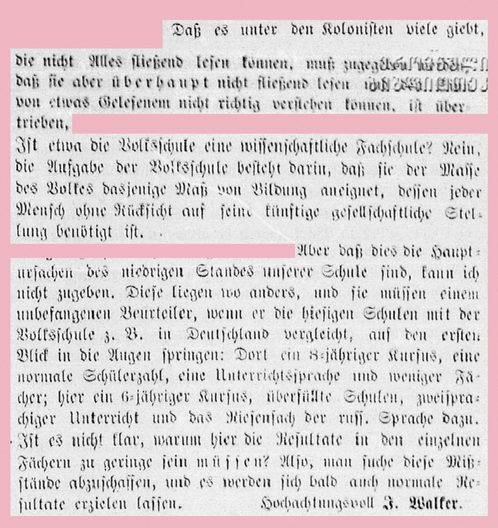

Daß es unter den Kolonisten viele giebt, die nicht Alles fließend lesen können, muß zugegeben werden; daß sie aber überhaupt nicht fließend lesen können und von etwas Gelesenem nicht richtig verstehen können, ist übertrieben.

Ist etwa die Volksschule eine wissenschaftliche Fachschule? Nein, die Aufgabe der Volksschule besteht darin, daß sie der Masse des Volkes dasjenige Maß von Bildung aneignet, dessen jeder Mensch ohne Rücksicht auf seine künftige gesellschaftliche Stellung benötigt ist.

Aber daß dies die Hauptursachen des niedrigen Standes unserer Schule sind, kann ich nicht zugeben. Diese liegen wo anders, und sie müssen einem unbefangenen Beurteiler, wenn er die hiesigen Schulen mit der Volksschule z. B. in Deutschland vergleicht, auf den ersten Blick in die Augen springen: Dort ein 8jähriger Kursus, eine normale Schülerzahl, eine Unterrichtssprache und weniger Fächer; hier ein 6jähriger Kursus, überfüllte Schulen, zweisprachiger Unterricht und das Riesenfach der russ. Sprache dazu. Ist es nicht klar, warum hier die Resultate in den einzelnen Fächern zu geringe sein müssen? Also, man suche diese Mißstände abzuschaffen, und es werden sich bald auch normale Resultate erzielen lassen. Hochachtungsvoll J. Walker.

9

Kaukasische Post 1907, N5, S./გვ. 9.
https://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/112377/1/Kaukasische_Post_1907_N5.pdf (01.12.2024)

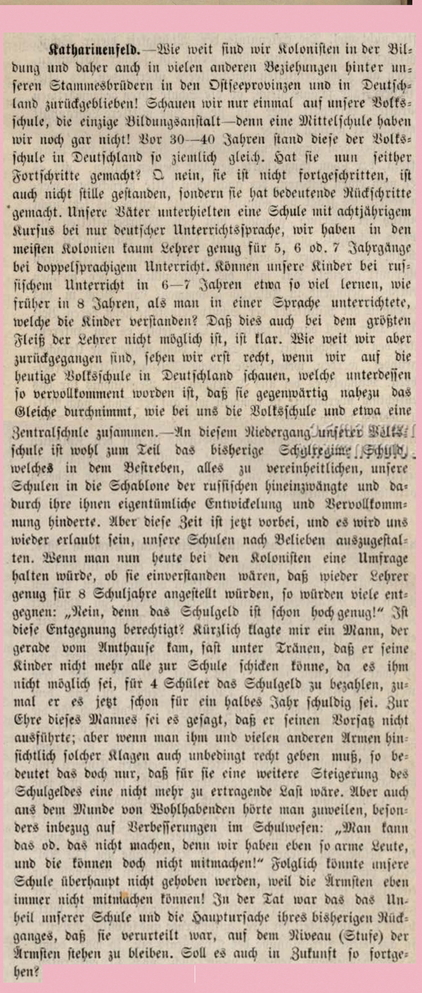

Katharinenfeld.—Wie weit sind wir Kolonisten in der Bildung und daher auch in vielen anderen Beziehungen hinter unseren Stammesbrüdern in den Ostseeprovinzen und in Deutschland zurückgeblieben! Schauen wir nur einmal auf unsere Volksschule, die einzige Bildungsanstalt—denn eine Mittelschule haben wir noch gar nicht! Vor 30—40 Jahren stand diese der Volksschule in Deutschland so ziemlich gleich. Hat sie nun seither Fortschritte gemacht? O nein, sie ist nicht fortgeschritten, ist auch nicht stille gestanden, sondern sie hat bedeutende Rückschritte gemacht. Unsere Väter unterhielten eine Schule mit achtjährigem Kursus bei nur deutscher Unterrichtssprache, wir haben in den meisten Kolonien kaum Lehrer genug für 5, 6 od. 7 Jahrgänge bei doppelsprachigem Unterricht. Können unsere Kinder bei russischem Unterricht in 6—7 Jahren etwa so viel lernen, wie früher in 8 Jahren, als man in einer Sprache unterrichtete, welche die Kinder verstanden? Daß dies auch bei dem größten Fleiß der Lehrer nicht möglich ist, ist klar. Wie weit wir aber zurückgegangen sind, sehen wir erst recht, wenn wir auf die heutige Volksschule in Deutschland schauen, welche unterdessen so vervollkommnet worden ist, daß sie gegenwärtig nahezu das Gleiche durchnimmt, wie bei uns die Volksschule und etwa eine Zentralschule zusammen.—An diesem Niedergang unserer Volksschule ist wohl zum Teil das bisherige Schulgeld

7

es ist uns eine Freude, mitteilen zu können, daß Katharinenfeld bereits den ersten Schritt dazu getan hat. Die Gemeinde hat nämlich auf einer Versammlung am letzten Sonntag einem Antrage, das Schulgeld nicht mehr auf die Schulkinder, sondern auf das Vermögen bzw. Einkommen der Gemeindeglieder zu „verschlagen,“ im Prinzip zugestimmt.

8

Und der durchschnittliche Wohlstand ist auf den Kolonien ohne Zweifel hoch genug, und eine Schule mit achtjährigem Kursus, vielleicht gar um eine gemeinsame Schule zur höheren Fortbildung zu unterhalten.

6-8: Kaukasische Post 1906, N15, S./გვ. 5-6.
https://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/112205/1/Kaukasische_Post_1906_N15.pdf (01.12.2024)

6

Die Beauftragte der Bundesregierung für Kultur und Medien
Universität Siegen
National Archives of Georgia
Verein zur Bewahrung deutschen Kulturgutes im Südkaukasus
Global Entanglements